

Odpovědnost v interpretaci prehistorického života metodou modelů v životní velikosti

Práce s historií vytváří identitu, ale také slouží jako ospravedlnění sociálního a politického systému. To nezačalo ve starověkém období, pravděpodobně se tak dělo již v paleolitu. Legendy a mýty vytvářejí zkušenosti, které mohou posílit vnímání přítomnosti, ale mohou také posloužit jako únik.

■ **Gunter SCHÖBEL**
Pfahlbaumuseum
Unteruhldingen, Německo

V archeologických skanzenech a aktivitách pod širým nebem, stejně jako u dětské hry, jsou prvořadě artefakt, nástroj, člověk a jeho životní styl a samozřejmě jeho obydlí s přímým vztahem k okolní krajině.

Touha dostat se pod kůži prehistorického člověka a rozšířit si znalost historie únikem ze současnosti je silná a není ničím novým. Prameny jsou mizivé, ale to nezabrání opakovaným pokusům o zobrazení života v minulosti, někdy romantizovaného, někdy experimentálního (Kaiser 2004: 69-73, Schöbel 2004, 223) (obr. 1), někdy ale vědomě falšovaného, sloužícího politickým a ideologickým záměrům.

Jedná se o předmět zájmu jak vystudovaného archeologa nebo muzeologa, tak laika zájímajícího se o pravěký život (Andraschko and Schmidt 1991: 69). Různé modely, které více či méně zobrazují předpokládanou realitu, jsou vytvářeny na základě archeologických poznatků. Přestože si nikdy nebudeme jisti, zda jsme schopni posoudit, které řešení je lepší a které horší. Nevhodné prameny zkazí výsledek stejně jako špatné metody nebo neschopní vědci či řemeslníci.

V rámci jednoho projektu (obr. 2) si místní fanoušci historie pokusi-

li představit a zrekonstruovat život v jejich oblasti v životním měřítku. Chtěli se dozvědět, jak žili lidé v době kamenné, a chtěli to předvést svým přátelům a především svým dětem. Námaha vložená do stavby byla značná. Konstruktivní materiály, obzvláště rákosové rohože z místního Hobby centra použité na střechu, byly považovány za luxus. Existovaly plány na pravidelné kurzy, včetně pečení chleba a pletení košíků. Byly rekonstruovány archeologické nálezy a kusy oblečení. Výsledek byl odměněn velkým článkem v novinách v rubrice domácích zpráv.

Udivující na tom je, že během konstrukce nebyl konzultován žádný odborník, ani nebyla vzata v úvahu archeologická data ze sídlišť v dané oblasti. Je zjevně možné „vyrobit“ dobu kamennou, bronzovou nebo železnou bez vědeckého zájmu. Odpovídá toto rekonstruované obydlí z doby kamenné a muzeum stanovám Asociace světových muzeí? Cituji definici muzea, ICOM stanovy, článek 2, paragraf 1: „Muzeum je nezisková, stálá organizace sloužící společnosti a jejímu rozvoji, otevřená veřejnosti, která sbírá, chrání, zkoumá, tlumočí a vystavuje materiální kulturu lidské společnosti a jejího prostředí ke studiu, vzdě-

láváním a zábavným účelům.“ (ICOM pravidla profesionální etiky. Paris 1996). Je to překvapivé, ale zdá se, že kromě bodu, který říká, že muzea mají být odborně řízena, i tato chýše splňuje kritéria muzea podle stanov ICOM. Kolik pozornosti je tedy nutné k zobrazení prehistorického života v životním měřítku? Ukážeme to na stručném historickém přehledu. Je zajímavé, z jakých důvodů byly skanzeny zakládány, odkud pochází zodpovědnost k veřejnosti a vědě.

V roce 1873 **ARTUR HEZELIUS** založil Nordie Museum ve Stockholmu jako první odborně řízené „folk-lórní“ muzeum a v roce 1891 (Roth 1990: 68, Zippelius 1982: 88) zařízení pod širým nebem Skansen u Stockholmu. Chtěl vytvořit živé muzeum, které by připomínalo a chránilo venkovskou kulturu na počátcích industrializace. Podobně uvažoval i jeho německý protějšek **RUDOLF VIRCHOW**, který založil podle vzoru Nordického muzea v Berlíně v roce 1889 „Muzeum německých krojů a domácího vybavení“. Vedle pouhé prohlídky předmětů nabylo na důležitosti zobrazení kultury.

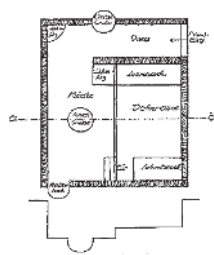
V roce 1902, v nové budově „Německého národního muzea“ v Norim-

■ **Obr. 2**
Göppingen,
Německo
(Stuttgarter
Zeitung,
Stuttgart,
Německo).

■ **Obr. 1**
1889 Neuchâtel,
Švýcarsko
(Musée d'art
et d'histoire,
Neuchâtel,
Švýcarsko).

■ Obr. 4
Roessen, Německo
(Hahne 1919).

berku, OTTO LAUFER (Roth 1990: 151-153) rekonstruoval interiéry statků. V článku, který napsal, plánoval otevřít skanzen u jezera Wannsee na okraji Berlína nejen jako vhodnou základnu pro vědecký výzkum, ale i jako příklad propagace národního vědomí. V roce 1910 HEINZ BODMER a PAUL KARCHOW, členové „Občanské asociace pro tvorbu muzejního projektu“ považovali muzeum „za instituci pro výchovu k patriotickému citění“. Linecká odbočka asociace „Německá vlast“ (Ahrens 1990: 15, Willvonsender 1941: 49) rozvíjela stejnou myšlenku, když stavěla 4 jezerní obydlí (obr. 3) u jezera Attersee v nacionalistickém pojetí. Politik KARL LIEBKNECHT 28. dubna 1910 ve Skansenu poukázal na důležitost skanzenů pro veřejné vzdělávání a doporučil tento příklad pruským kulturním politikům (Roth 1990: 152). Ti považovali za důležité „propagovat ožívování uměleckých a vědeckých pokladů, což by mělo vést k popularizaci zobrazení historie“. První odstavec tedy lze shrnout tak, že před první světovou válkou přišel nejdříve národní romantismus a potom se sociálním a politickým impulsem pod heslem „veřejné vzdělávání pro všechny“ vidíme počátek vlny skanzenů. Ochrana a věda měly v této době jen druhotný význam.

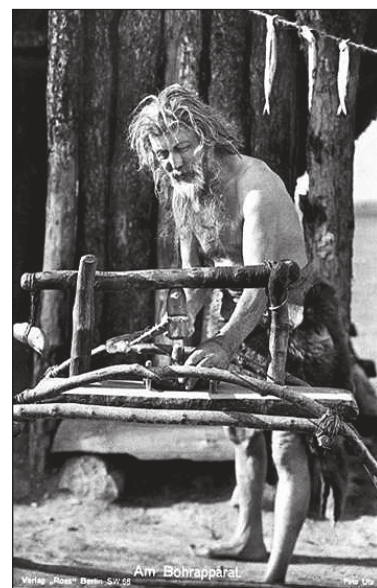
Instruktivní jsou počiny z meziválečných let. Záměrem HANSE HAHNA z Halle bylo rekonstrukci domu doby kamenné v Roessen (obr. 4), „stimulovat aktivní zájem o prehistorii oblasti a o Germány“ (Hahne 1919). Svoji rekonstrukci v životním měřítku považoval také za důležitý vědecký experiment. Přínosem bylo, že se stavební styly a lokality, dříve existující pouze teoreticky, staly realitou. Hledání národní a mezinárodní identity je podle politického prohlášení jejich stavitelů nepopíratelné u rekonstrukce z roku 1919 (Schöbel 2002: 326) ve Federseemoor (obr. 5), přestože tam byly prvky experimentální archeologie zřejmě již před rokem 1922. Mezi světovými válkami bylo vytvořeno jen několik místních skanzenů. V Unteruhldingen byly filmovány scény expresionistického filmu (obr. 6) (Schöbel 2004: 226). Reformní pedagogika se začala stále více zajímat o historii. V Cloppenburgu a Berlíně se domnívali, že zakládání nových skanzenů v odlehlých oblastech může prospět zdraví městských populací. V tomto hospodářsky obtížném období však často nebyl dostatek času a peněz na muzejní projekty. Pouze v nacionálně-socialistické éře se hovořilo o cílené expanzi folklórních, prehistorických a raně historických muzeí. Kombinace školy a muzea (obr. 7), princip regionálních skanzenů, myšlenka „vazby k zemi“ jako prvku intenzivního výzkumu společně s nacionálně-socialistickou kulturní politikou odstartovalo konjunkturu, které za svoji existenci vděčí některé starší skanzeny jako Buchau,

Unteruhldingen, Oerlinghausen, Biskupin, Cloppenburg nebo Lojsta (obr. 8) (Zippelius 1982: 19, Schöbel 2004: 227). Podle HANSE REINERTHA „každý okres by měl mít skanzen postavené podle vzoru muzea Unteruhldingského jezerního sídliště, které připomíná své specifické dědictví a kmény“ (Ströbel 1939: 42, Reinert 1937, Schmidt 2002: 147). Přestože archeologické nálezy byly předváděny s folklórním nacionalismem a pan-germanismem a tvořeny souběžně s politicky zaměřenými podvrhy, pokoušeli se autoři ke každé rekonstrukci zhotovit plán vykopávek, původních artefaktů nebo fragmentů látek. Byl také učiněn pokus prezentovat historii lidem ve všech školách všemi dostupnými prostředky. Je důležité uvést, že v Německu tento vývoj obsahoval také požadavek stupně odpovědnosti za konstrukci modelů, beroucí v úvahu místní a národní ambice, aspekty sociální politiky společně s vědeckou přesností a celkovým vzděláváním. Zločin a nezodpovědnost v zobrazování tkvěly v tom, že interpretace, dedukce a indukce byly vázány na program Nacionálně-socialistické strany a spojovaly tak archeologická data s vládnoucí politikou a zkreslujícím poselstvím. Zatímco po válce v Německu (obr. 9) nebyly až do založení Düppelu u Berlína v roce 1975 stavěny žádné skanzeny (Ahrens 1990: 23-69), ve Skandinávii se objevují historicko-archeologická výzkumná centra díky úsilí HANSE OLE HANSENA, který se cítil být romantikem, pedagogem a amatérským archeologem. Experiment, vzdělávání a sebepoznání v živém

■ Obr. 3
(levý sloupec)
Attersee,
Rakousko
(Museum
Kammer,
Rakousko).

■ Obr. 6
(prostřední
a pravý sloupec)
rok 1926
Unteruhldingen,
Německo (Ufa,
Pfahlbaumuseum
Unteruhldingen,
Německo).

muzeu vytvořilo situaci workshopu, který měl doplnit statickou expozici. Učení děláním, živý experiment a objevování pro sebe sama i pro veřejnost je jistě přístup k archeologické minulosti nebo experimentální simulaci, ale nejedná se o realistickou rekonstrukci prehistorického života v životním měřítku. To si myslel i sám Hansen, jehož prohlášení o rekonstrukci v Allerslev se stalo legendárním: „...*Člověk doby kamenné, vynořivší se z hrobu, by se touto rekonstrukcí dobře bavil...*” Na základě zkušenosti a experimentální archeologie se po řadu let pokoušel propojit vzdělávání a výzkum. Významným příkladem takového přístupu jsou **PETER REYNOLDS** a jeho laboratoř pod šitým nebem Butser Ancient Farm. Pozoruhodné je jeho prohlášení: „...*Vždy se sám sebe ptám, jak je možné, že 100% prehistorického domu povstane z 0,1% zachované biomasy...*” V těchto kritických názorech Hansena a Reynoldse najdeme klíč k naší otázce o odborné péči a odpovědnosti za rekonstruování prehistorického života.

Soustavné odkazování na archeologická data, testování za použití dostupných metod a výroba modelů s experimentálními prvky (Schöbel 2005) nám pomůže zlepšit naše konstrukce v životním měřítku. Stanovy ICOM od nás vyžadují následující: „*Titul „skanzen“ nemůže být upřen muzeu, jehož budovy, zcela nebo částečně, jako kopie nebo skutečné rekonstrukce jsou postaveny podle originálních vzorů, jsou správně vybaveny a otevřeny veřejnosti.*”

Ústupky mohou být udělaný pouze pod podmínkou, že:

1. původní budovy zobrazovaného typu již nejsou k dispozici
2. kopie nebo rekonstrukce jsou postaveny podle přísně vědeckých metod (deklarace ICOM: 9. 7. 1956/1957 Ženeva, sekce 6) (Zippelius 1990: 16, Zippelius 1985: 16)

Který z našich skanzenů o sobě může prohlásit, že byl postaven s maximální zodpovědností k rekonstrukci? Kdo splňuje požadované podmínky? Podívejme krátce se na některá muzea, abychom zjistili, co je, kromě zodpovědnosti za výrobu modelů, relevantní.

Hitzacker

Archeologicko-ekologické centrum Hitzacker... Archeologické centrum Hitzacker je skanzen, který zapadá do přírodní a kulturní krajiny Hannoverských mokřad. Pokračuje v tradici archeologických muzeí doma i v zahraničí, která se zaměřuje na děti, studenty a mládež, aby získali zkušenosti a porozuměli studiu pravěku. Návštěvníci mají možnost získat představu a životě a práci našich pravěkých předků v jejich přirozeném prostředí prohlídkou a ozkoušením typických obydlí, nástrojů, jídelních zvyků a dalšího. To přispívá k poučení se o práci archeologů, která v první řadě vytváří naši představu o pravěkých lidech. (A. Luke and H. Holsten 1995, *Průvodce muzeem*)

Archeodrome de Bourgogne

...Tento stavební komplex není muzeem, protože sestává pouze z rekonstruovaných lokalit, staveb a artefaktů, charakteristických pro prostředí našich předků...

Archeon

...Naneštěstí znalosti, které archeologie nashromáždila, nejsou vždy lehce dostupné veřejnosti. V Archeonu se vám snažíme ukázat skutečný rozsah zmizelé minulosti naší země a doufáme, že podnítíme vaši představivost fascinujícími aspekty archeologických studií. Tímto způsobem historie našich předků ožívne a přeneseme minulost k našemu prahu... (Průvodce 1994)

Europäischer Kulturpark Bliesbruck-Reinheim

...Výzkumný projekt „Europäischer Kulturpark Bliesbruck-Reinheim“, zrozen z vědomí nahodilosti moderních národních hranic, symbolizuje německo-francouzské přátelství a spolupráci. V popředí jeho budoucí muzeální prezentace, kromě mimořádně ambiciózní architektury, je integrace archeologických nálezů do přírodního prostředí. Pokračující výzkum navíc poskytne úzkou vazbu k minulosti a všeobecný náhled do práce archeologů... (W. Reinhard, Leták 1994)

Gabreta, Bayrischer Wald

...Při plánování bylo možné založit rekonstrukce na nálezech jak z Čech tak Bavorska. Tato lokalita bude pravděpodobně všude pojednána

stejným způsobem. Jedním z cílů je rekonstruovat tak blízce, jak je to možné, sídliště z laténského období. Dalším je prezentace historie pohraničí Bavorska a Čech a přiblížit návštěvníkovi jeho vlastní minulost. Projekt Gabreta obohacuje infrastrukturu chudou oblast bavorsko-českého pohraničí vytvořením turistické atrakce...

■ Obr. 5
Rok 1919
Schussenried,
Německo (Dürr,
Pfahlbaumuseum
Unteruhldingen,
Německo).

■ Obr. 7
Rok 1936
Gandersheim,
Německo
(Germanenerbe
1936,
Německo).

■ Obr. 8
Rok 1932
Lojsta, Švédsko
(Arbmann,
Stokholm,
Švédsko).

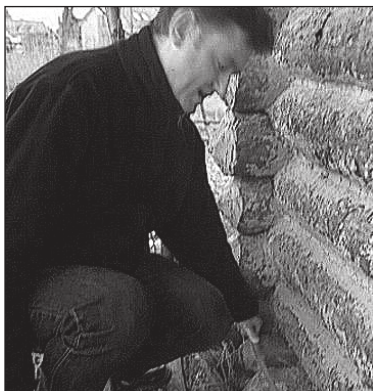

■ Obr. 9 Po
r. 1945/2002
Unteruhldingen
Německo
(Schöbel,
Pfahlbaumuseum
Unteruhldingen,
Německo).

■ Obr. 10
Rok 1922
Bad-Buchau,
Německo (Dürr,
Pfahlbaumuseum
Unteruhldingen,
Německo).

■ **Obr. 11**
Rok 2001 Bad-
Buchau, Německo
(Schöbel,
Pfahlbaumuseum
Unteruhldingen,
Německo).

■ **Obr. 12**
Rok 2002
Unteruhldingen,
Německo (Schall,
Pfahlbaumuseum
Unteruhldingen,
Německo).

■ **Obr. 13**
Rok 2002
Konstanz, klinika,
Německo (Schöbel,
Pfahlbaumuseum
Unteruhldingen,
Německo).

■ **Obr. 14**
Rok 2001
Unteruhldingen,
Německo (Walter,
Pfahlbaumuseum,
Unteruhldingen,
Německo).

■ **Obr. 15**
Rok 2000
Umhausen,
Rakousko
(Schöbel,
Pfahlbaumuseum
Unteruhldingen,
Německo).

(S. Einhellig a G. Moosbauer 2000.
in: Archäologisches Jahr in Bayern
1998: 150-153)

Federseemuseum Bad Buchau

... Dnes už je uznáváno, že se možná znázornění mohou různit, stejně jako individuální pravda, podle doby svého vzniku. Paradoxem je, že nikdo nemůže říci jak vesnice nebo dům v neolitu či době bronzové skutečně vypadaly. Proto je archeologický skanzen zároveň experimentem, který pracuje v čase a s časem... (Banghard and Keefer and Schlichtherle 2000: 14)

Erich Von Däniken: Mysteries of the World Adventure and Education Park

(Interlaken, Švýcarsko) ...Otázka o našem původu a naší mimořádnosti nás zaměstnávají bez ohledu na hranice a znovu a znovu nás pohánějí. V současnosti i budoucnosti se archeologické nálezy a výsledky budou dostávat do novinových titulků a přinášet nové otázky. Ale protože věda má osudovou tendenci ignorovat tento svět plný tajemství, bývají vytlačeny každodenními starostmi... (Leták Mystery park 2000)

Ringwall Otzenhausen

... Co schází, je využití finančního a hospodářského potenciálu těchto návštěvníků (ročně 130 tisíc)... (T. Fritsch 2001)

Přes ekonomické a politické zasahování je vysvětlení zdrojů a metod pro každý model v životní velikosti nutností dostát zodpovědnosti. Proto musí proběhnout detailní diskuse a vyhodnocení.

Vykopané plány podlah (**obr. 10 a 11**) mohou být rekonstruovány a jejich dodržení musí být přezkoumáno bez ohledu na to, jestli jsou z roku 1931 nebo 1998. Pohřby (**obr. 12, 13**) a kombinace různých výzkumných metod dodávají informace o člověku a jeho životu v kontextu (**obr. 14**). Artefakty musí být rekonstruovány přesně (**obr. 15**), jinak musí být uvedeno, že byly záměrně zmenšeny nebo zvětšeny nebo že původně sloužily jako filmové rekvizity. Zobrazení musí být neustále vytvářena, testována a pokud je to nutné, aktualizována. Chyběla zobrazení by neměla být vystavena bez nutného, relevantního vysvětlení, bez ohledu na to, kolik

překážek stálo v cestě při jejich výrobě. Napodobenina je napodobenina (Schmidt 2000: 169, 170, Schöbel 2002: 5-8), model je model a rekonstrukce je rekonstrukce. Pokud toto neprodiskutujeme v každém muzeu, v každé zemi a se svými kolegy, jiní – možná zábavní centra – převzmou naši práci.

Literatura

- Ahrens, C. (1990): Wiederaufgebaute Vorzeit, Archäologische Freilichtmuseen in Europa. Neumünster: Wachholtz
- Andraschko, F., M.; Schmidt, M. (1991): Experimentelle Archäologie: Masche oder Methode? Anmerkungen zu Geschichte der experimentellen Archäologie in Deutschland. In: Experimentelle Archäologie Bilanz 1991 (ed. Fansa, M.). 69-82.
- Banghard K.; Keefer, E.; Schlichtherle H. (2000): Urgeschichte erleben. Führer zum Federseemuseum mit archäologischem Freigelände und Moorpfad. Stuttgart: Wais& Partner.
- Hahn H. (1919): Das Steinzeithaus zu Rössen. Magdeburg: Wohlfeld.
- ICOM (2003): Ethische Richtlinien für Museen (Code of Ethics for Museums) Berlin, Wien, Zürich: ICOM
- Kaaser M.-A. (2004): Les Lacustres, Archéologie et mythe national. Lausanne: Presse polytechniques et universitaires romandes.
- Reinerth, H. (1937): Haus und Hof im nordischen Raum, Band 1, Leipzig: Kabitssch.
- Roth, M. (1990): Heimatmuseum. Berlin: Mann.
- Schmidt, M. (2002): Die Rolle der musealen Vermittlung in der nationalsozialistischen Bildungspolitik. In A. Leube (ed.) Prähistorie und Nationalsozialismus, pp. 147-159. Heidelberg: Synchron.
- Schmidt, M. (2000): Fake! Haus- und Umweltrekonstruktionen in archäologischen Freilichtmuseen. In: Vom Pfostenhaus zum Steinzeithaus (Kelm, R. ed.): 169-176. Heide: Boyens & co.
- Schöbel, G. (2002a): Hans Reinerth, Forscher-NS Funktionär-Museumsleiter. In: A. Leube (ed.) Prähistorie und Nationalsozialismus, pp. 321-396. Heidelberg: Synchron.
- Schöbel, G. (ed.) (2002b): Archaeological Open-air Museums in Europe. Exarc. Markdorf: Zanker.
- Schöbel, G. (2004): Lake-dwelling museums: academic research and public information. Living on the lake in prehistoric Europe. 150 years of lake dwelling research (Menotti, F. ed.): 221-236. London, New York: Routledge
- Schöbel, G. (2005): Geschichte der Ausstellungskonzepte im Pfahlbaumuseum Unteruhldingen. In Ph. Della Casa and M. Trachsel and Swiss National Museum Zurich (ed.) International Conference on Wetland Economies and Societies 2004 Zurich: in print
- Ströbel, R. (1939): Die vorgeschichtlichen Freilichtmuseen des Reichsbundes für deutsche Vorgeschichte. Volk und Vorzeit 2, 1939: 42-47.
- Wilvonseder, K. (1941): Die ehemalige Pfahlbaurekonstruktion am Attersee. Volk und Vorzeit, 1941: 49-58.
- Zippelius A. (1982): Freilichtmuseen in Deutschland, HB-Bildatlas spezial. Hamburg: HB Verlags- und Vertriebsgesellschaft.
- Zippelius, A. (1985): Aufgaben, Ziele, Möglichkeiten. Freilichtmuseen-Versuch einer Einstimmung in das Thema. Museums-magazin Baden-Württemberg 2: 5-19.
- Zippelius, A. (1990): Der Aufgabenkatalog der Freilichtmuseen im Zugriff der Freizeitgestalter: 16-22. Museumsblatt Baden-Württemberg, 1.